

ЎЗБЕК ХАЛҚ ИЖОДИ

КУП ТОМЛИК

ШЪАНАВИЙ ТОПИШМОҚЛАР

ОСМОН, ЕР, СУВ ҲАҚИДА

1. Қўк кўйлаққа қўл етмас.
2. Кўк косани тўптардим.
3. Кўк косанинг бурни йўқ.
(Осмон)
4. Икки кенг,
Ораси тенг.
(Осмон, ер)
5. Кўк сандигим очилди,
Ичидан зар сочилди.
6. Оқ сандиқ очилди,
Оламга пур сочилди.
(Осмон, қуёш)
7. Узоқ тоғда ўт ёнар.
8. Сувда ётар сув ичмас,
Юганини одам билмас.

9. Жилт¹ этди,
Жилгага тушди.

10. Пасак қизарди,
Ичидан мол чиқди.

(Қуёш)

11. Икки йўрға кеча кундуз
юради чанги йўқ.

12. Икки йўрға йироқда,
Бири кунда, бири тунда.

а. Бири қувлар
Бири қочар.

13. Олтин келганда кумуш кетар,
Кумуш келганда олтин кетар.

(Қуёш, ой)

14. Бир парча патир,
Оламга татир.

а. Кеча томда бир патир кўрдим,
Эрта қарасам йўқ.

15. Яримта патир,
Оламга татир.

а. Ерида¹ ёрти нон.

б. Юқорига яримта нон қўйдим.

в. Юқорига ярим нон қўйдим,
Азонда қарасам йўқ.

16. Бир коса суг оламга етади.

17. Бир оёқ қатиқ,
Оламга татиқ.

---

¹ Ялт.
Юқорида.

- а. Бир оёқ қатиқ,
Ҳиммага ош-қатиқ.
18. Том устида бир анор,
Ҳаязинг бўлса ушлаб ол.
19. Улатсам қўлим етмайди,
Бирчага бирдай.
20. Керагада көрсон қуйруқ,
Кеса берса адо бўлмайди.
- (Ой)
21. Онасн битта,
Боласн мингта.
22. Чинип, чинпи, чинни қиз,
Чин тепага чиқди қиз,
Болаларин ияртиб,
Томошага чиқди қиз.
- (Ой ва юлдузлар)
23. Кўк кўйлакка гўза ёйдим.
- а. Кўк кўйлакка гўза ёйдим,
Эрталаб қарасам йўқ.
24. Кечасн ёнғоқ ёйдим,
Эртасн қарасам йўқ.
25. Кечасн учакка жўхори сепдим,
Лзонда қарасам йитибди.
26. Томнинг устига тариқ ёйдим,
Эрта қарасам йўқ.
- а. Бир коса сўк,
Эртасига йўқ.
- б. Тақиям тўла сўк,
Эрта қарасам йўқ.

27. Милдир-милдир мунчоқ,
Эрта турсам бири йўқ.

28. Оға-ини минг ботир,
Кўм-кўк гиламда ётир.

29. Қора уйда минг чироқ,
Уйни ёритмас.

(Осмон, юлдузлар)

30. Қичкинадир ўзи,
Йилтир-йилтир кўзи.

31. Жанада¹ жилвир-жилвир,
Равшани кундир.

(Юлдуз)

32. Бир отаси, бир онаси,
Неча юз минг боласи.

(Қуёш, ой, юлдузлар)

33. Зил гилам, зил-зил гилам,
Кўтарай десам, оғир гилам.

а. Зил гилам, зил гилам,
Бор нарсадан оғир гилам.

34. Зар гилам, зар-зар гилам,
Кўтарай десам, оғир гилам.

а. Зар гилам, зарбоф гилам.
Кўтарай десам, оғир гилам.

35. Зар гилам, заргар гилам,
Кўтарай десам, оғир гилам,

36. Сер гилам, серча гилам,
Қоқай десам оғир гилам.

---

¹ Енада.

37. Батта гилам,
Қоқди десам, оғир гилам.
38. Қоғир қоғир, қоғир гилам,
Қоқди десам, оғир гилам,
Сотағи десам тавур гилам.
39. Бир палосим бор,
Ҳеч йиғолмайман.
40. Бир парса бор жони йўқ,
Икки юзида қони йўқ.
41. Ҳаммани тўйдираман,
Ўзим смайман.
42. Едириб, едириб, ўзи ер
(*Ер*)
43. Ёйилма — тузак.
(*Адир ер*)
44. Қишда яхламайди
Ёзда яхлайди.
(*Шўр ер*)
45. Эсонбой акамнинг киссасини
Эл йиғилиб тиколмас.
(*Ер ёриғи*)
46. Ойим кўрпа берди, кўтармадим,
Дадам пул берди санамадим.
- а. Онам берган гиламни
Қоқиб ола олмадим,
Отам берган тангани
Санаб ола олмадим.
47. Оғир гиламни қоқолмадим,
Майда тошни теролмадим.

а. Огир гилам қоқиб бўлмас,
Увиуқ тошни тўкиб бўлмас.

47. Қўтарса, кўтарилмайди,
Сапаса, ҳисобига етиб бўлмайди.

(Ер ва юлдузлар)

48. Ости тоғора,
Усти тоғора.
Уртасида бир лола.

(Ер, осмон, ой)

49. Дор дорбоз,
Гум гумбаз,
Қирқ чечак,
Бир гули лола.

*(Қуёш, осмон,
юлдузлар, ой)*

50. Ости гумбаз,
Усти гумбаз,
Бир шапалоқ,
Қирқ қумалоқ,

а) Теги тоғора,
Усти ноғора,
Юз минг чечак,
Бир гули лола.

б). Усти ноғора,
Ости ноғора,
Юз минг гул
Икки даста гул.

*(Ер, осмон,
Ой, юлдузлар)*

51. Тоғдан келар тошдай,
Ариллаган отдай.

- и Тоғдан келар тошлар каби,
Эгарланган отлар каби.
- б? Кетаверади, кетаверади,
Орқасига қарамайди.
- и. Бориб-бориб орқасига қарамайди.
- 53. Қетар, кетар изи йўқ,
Таянмоққа тизи йўқ.
- 54. Кета беради.
Кела беради,
Қоча беради,
Қува беради.
- 55. Оққина тошим,
Отган сайин илгарн кетади.
- 56. Уйиб олдим,
Изи йўқ.
- 57. Қилич урдим,
Урни йўқ.
- 58. Узи бор,
Соясн йўқ.
- 59. Узун терак,
Соясн йўқ.
- 60. Бор-бор отим, бор отим,
Борганингча бор отим,
Ажриқ кўрсанг тишлама,
Айғир кўрсанг кишнама.
- а. Бир отим бор йўрға,
Одам кўрса кишнамас,
Ажриқ кўрса тишламас.
- 61. Тўхта десам, тўхтамайди,
Хашак берсам, ўтламайди.

62. Оқиб келар шалдираб,
Ойнадайн ялтираб.
63. Шилдир-шилдир кишаним,
Шилдирама кишаним,
Қулоғимда қулфи бор,
Қудратли кишаним.
64. Узун-узун из кетди,
Узун бўйли қиз кетди,
Тошга тегди тарқ этди,
Сиргалари ярқ этди.
- а. Қасаваси қалтираб,
Юзгинаси ялтираб,
Узун-узун уз кетди,
Узун бўйли қиз кетди.
65. Кўиirim¹ динг-динг этади,
Остидан беклар ўтади.

(Сув)

66. Отаси эгри,
Боласи чопқин йўрға.
- а. Онаси эгри-бугри,
Боласи отдан йўрға.

(Ариқ, сув)

67. Отаси эгри-бугри,
Энаси силлиқ жувон,
Ўғли қўшиқчи,
Қизи ўйинчи.

*(Ариқ, сув,
бақа, балиқ)*

68. Қора қушим қақиллар,
Қанотлари шақиллар.

(Шаршара)

---

¹ Кўприк маъносида.

69 Қоюнда эмас, қайнайды,
Қишши-ёзин тиимайды.

70 Жоноп коса кўзи ўйнар,
Сочлари жилва-жилва.

(Булоқ)

ТАБИАТ ҲОДИСАЛАРИ, ИИЛ ФАСЛИ ВА
МАВСУМ ҲАҚИДА

71. Қўзга кўринмас,
Қўлга тutilмас.
(Ҳаво)
72. Оёғи йўқ, қочади,
Қаноти йўқ, учади.
73. Осмонда учар,
Қаноти йўқ.
74. Узундан узоқ,
Ҳавога тузоқ.
75. Узун-узун ҳамён,
Узундан-узоқ ҳамён.
76. Шилдир-шилдир жуганим,
Сулув қашқа дўноним,
Аёзли кун юрмаган,
Оёғи ерга тегмаган.
- а. Аёзли кунда турмайди,
Оёғи ерга тегмайди.
77. Бешадан чиққан беш бия,
Бешови қам қулунли,

Қулунлари қул ола,
Қуйруқлари газ ола.

(Булуғ)

78. Қора биям қалт этди,
Қовурғаси ялт этди.

(Булуғ, яшин)

79. Шип этди,
Шивирғон кетди.

80. Узун-узун уз кетди,
Узун бўйли қиз кетди.
Тоққа бориб тақ этди,
Сирғалари ярқ этди.

81. Шундан урдим қилични,
Бухор бориб, зангар ошди.

(Яшин)

82. Ёруғи бор,
Довруғи бор,
Узи йўқ,
Овози бор.

*(Яшин,
момақалдироқ)*

83-84¹. Гув-гув этиб келадир,
Орқасидан қора қуш
Учиб сув юборадир, нима?

*(Моммақалдироқ,
булуғ, ёмғир)*

85. Мени сўрайдилар,
Қўринсам қочадилар.

---

¹ Нашрга тайёрлаш вақтида баъзи топишмоқлар бир-бирига жу-
да ўхшаш бўлганлиги сабабли қисқартирилди ва кейинги топишмоқ-
қа иккита тартиб сони қўйилди. *(Редакция)*.

86. Новча йигит том гешар.

87. Шагир-шутир этади,
Ерни чўқиб кетади.

88. Узун-узун ўз келди,
Узун бўйли қиз келди.
Қоши қалтираб келди,
Кўзи ялтираб келди.

(Ёмғир)

89. Бири сепади,
Бири ичади,
Бири ўсади.

*(Ёмғир, ер,
ўсимлик)*

90. Ажаб бир гумбазлик уй кўрдим,
На эшиги бор, на тешиги.

91. Ўзи битта,
Кўзи мишга.

*(Ёмғир
кўпиги)*

92. Саман отим сой ёқалаб келади.

(Сел)

93. Қора туям қочяпти,
Қумалогин сочяпти.

(Булуғ, дўл)

94. Томдан тухум иргитдим.

95. Томга чиқиб тош иргитдим.

96. Гилам устида оқ бодроқ.

97. Ошноқ, оппоқ, оппоғим,
Ошноққина бодроғим.
98. Қоқрон ерда қўзи ўйнайди,
Тоқрон ерда този ўйнайди.

(Дўл)

99. Оппоққина дастурхон,
Ер юзини қоплаган.
100. Оқ товуқ,
Қатаги совуқ.
101. Оққина товуқ хирмон сочар.
102. Сутдан тиниқ,
Пахтадан оқ.
- 103-104. Оқ урчуғим айланчиқ,
Бухоронинг йўли очиқ.

(Қор)

105. Оқ сигир туриб кетди,
Қора сигир ётиб қолди.

(Қор, ер)

106. Учиб келар ғоз каби,
Ўрин олар муз каби.
Ғижирлар сахтиён каби,
Аччиқ бўлар, туз каби.

(Қор, аёз)

107. Бултур кетган бўз отим
Бу йил келармикан-да,
Оёғида қирқ кишан
Кишнаб келармикан-да,
Ажриқ, қамиш кўрганда,
Тишлаб келармикан-да.

108. У йил келган бўз отим,
Бу йил келади бўз отим,
Оёғида қирқ бир кишан,
Қишнаб келади, бўз отим.

109. Бир отим бор бўз,
Қора кўрса, кишнаб келар,
Ажриқ кўрса, тишлаб келар.

(Совуқ, қиш)

110. Қўлсиз, оёқсиз гул солади.

(Совуқ, дераза қирови)

111. Бостирдим икки товуқ,
Бири иссиқ, бири совуқ.

112. Бир бўри тўққиз қулонни еб турур,
Терисин офтобга ёймай кийиб турур.

(Қиш, ёз)

113. Узоқдан қарасам, ялтир-ялтир,
Ёнига борсам, қулфи калит.

а. Узоқдан қарасам, жилдир-жилдир,
Олдига борсам, қулфи занжир.

б. Узоқдан қарасам, ялт этди,
Қошига борсам, ўзин йўқотди.

114. Утда ёнмайди,
Сувга ботмайди.

а. Сувга ташласам чўкмайди,
Олов қўйсам ёнмайди.

115. Ариқдан ойна олдим.

116. Милтиқ отдим,
Зарафшон кетди.

(Муз)

117. Оқсоқ жўжа ер қазир.
118. Ҳаккам чўлоқ ер тешар.
119. Ликинг чўлоқ ер тешар.
- а. Ланги чўлоқ ер кавлайди.
- б. Илма чўлоқ сур қазир.
120. Жингила сичқон ер қазир.
121. Тумшуқсиз чумчуқ муз тешар.
122. Чўнтоқ тешам ер ковлайди.
123. Чўлоқ отасига гўр қазийди.
- а. Динг-динг чўлоқ, динг чўлоқ,
Отасига гўр қазир.
124. Утмас пичоқ ер кавлар.
125. Уз-ўзига гўр қазийди.
- а. Узининг гўриини ўзи кавлар.
126. Хуррум кадичак,
Марварид мунчоқ.
- (Томчи)
127. Чиқ-чиқ этди,
Уйдан чиқ, деди.
- (Чакка ўтиши)
128. Қўлим билан ушлай олмайман,
Чўнтагимга сола олмайман.
129. Бир коса сут,
Оламга дуд.
- (Туман)

130. Қишда келар,
Езда кетар.

131. Езда яхлайди,
Қишда эрийди.

(Буг)

132. Игна учи ялтироқ.

(Шудринг)

133. Қўлсиз, оёқсиз эшик очар.

134. Исми бор,
Жисми йўқ.

135. Сўрамай-нетмай эшик очар.

136. Келар-кетар изи йўқ,
Қарагали кўзи йўқ.

137. Оёғи йўқ, қўли йўқ,
Йўлда туриб йўл бошлар.

138. Қаноти йўқ, учади,
Оёғи йўқ, қочади.

139. Қўлда турмас,
Кўзга кўринмас.

140. У ёққа ўтдим, билдингми,
Бу ёққа ўтдим, билдингми.
Оқ қуврайнинг бошини,
Чертиб ўтдим; билдингми.

а. Бу ёққа ўтар лоп-лоп,
У ёққа ўтар лоп-лоп.
Қозончасини қоплаб,
Керки, чўтини соплаб.

(Шамол)

141. Қамниш боши қалтироқ,
Жилга тўби жалтироқ,
(Шамол, сув)

142. У ёғи алан, бу ёғи алан,
Уртаси ола тўполон.
(Чанг)

143. Адрасман тубида
Ола сичқон ўйнайди.

144. Жумбоққинам жутулди,
Тоққа қараб қутулди.

145. Сувсиз чўлда този ўйнар.
(Қуюн)

146-147. Тебранади, жони йўқ.
(Зилзила)

148. Бундан отган қиличим,
Зангар бориб очилди.

а. Шундан урдим қилични,
Кесиб Бухорога етди.
(Тонг ёриши)

149. Ёпилса, очилмайди,
Очилса, ёпилмайди,
Нухаси топилмайди.

150. Ярми қора, ярми оқ.
(Тун, кун)

151. Бир палакда ўн икки хамак.

152. Бир лочин ўн икки тухум туғди.

153. Бир онаси бор,
Ун икки боласи бор.

(Йил, ўн икки ой)

154. Бир япроқда ўттиз келин соч тарайди.

(Ой, ўттиз кун)

155. Зарга сотилмас.
Зўрга топилмас.

156. Олтиндир,
Олтинга сотилмас.

(Вақт)

157. Сен кечмасанг,
У кечмас.

156. Олтиндир,
Бу толнинг ўн икки шохи бор,
Ҳар шохида тўрттадан уя бор,
Ҳар уяда еттитадан тухум бор,
Ҳар тухумнинг ярми қорадир, кўрсанг,
Ярми оппоқдир, топган бўлсанг.

*(Йил, ўн икки ой,
ҳафта, кун, кеча, кундуз)*

159. Бир дарахтда ўн икки шоха,
Ун икки шохада ўттиз япроқ,
Япроғининг бир ёғи қора, бир ёғи оқ.

а. Бир туп катта терак,
Туби бир, шохи ўн икки,
Япроғи уч юз олтмиш,
Япроғининг бир томони оқ,
Иккинчи томони қора.

*(Йил, ўн икки ой,
кунлар, кеча, кундуз)*

160. Бир палак,
Бир палакда
Үн икки ҳандалак,
Шу ҳандалакнинг ўн бирини еб,
Биттасини ея олмадик.

а. Үн икки палак,
Үн бирини едик,
Бириси тошхамак.

б. Бир палак,
Үн икки ҳандалак,
Үн бири тучук,
Биттаси аччиқ.

в. Бир палакда ўн икки ҳандалак,
Үн бирини есанг даво,
Бирини есанг бало.

г. Том устида бир палак,
Унда ўн икки ҳандалак,
Үн бирини еса бўлар,
Бирини емай бўлар ҳалак.

*(Иил, ўн икки ой,
бир ой рўза)*

161. Отлари ҳар хил,
Ешлари бир хил.

*(Ҳафтанинг
кунлари)*

162. Ҳежадан ҳеча кетди,
Билмадим неча кетди.
Үн икки товуқдан
Уч юз олтмиш жўжа кетди.

(Ойлар ва кунлар)

163. Учовлон тўққизни урдими?

164. Тўққиз жондорни уч жондор еган.

165. Тўққиз ойга уч ой баробар келади.

*(Тўққиз ой ишлайсиз,
уч ой ейсиз — қиш)*

166. Кўмса, кўмилмайди.

167. Чопса, чопилмас;
Кесса, кесилмас.

а. Босса, босилмайди,
Кўмса, кўмилмайди.

б. Тепса, тебранмас,
Чопса, чопилмас.

в. Йўнса йўнилмайди,
Чопса, чопилмайди.

168. Чопса, чопилмас,
Бўлса, бўлинмас,
Кесса, кесилмас,
Кўмса, кўмилмас.

а. Кетсам, кетар,
Қелсам, келар.

б. Юрсам, юради,
Турсам, туради.

169. Чопса, чанги йўқ,
Йўнса, қони йўқ.

170. Энгашсам энгашади,
Турсам туради.

171. Қўл солдим, тутолмадим.

172. Сувга тушса, сув бўлмайди,
Лойга тушса, лой бўлмайди.

173. Тогда тана кўрдим,
Айрилмас бало кўрдим.

174. Әски-әски чопоним,
Есімдан чиқмас чопоним,
Жаңда-жаңда чопоним,
Есімдан кетмас чопоним.

а. Жаңда чопоним,
Есімдан қолмас.

(Соя)

ОДАМ, УНИНГ АЪЗОЛАРИ ВА ХИСЛАТЛАРИ
ҲАҚИДА

175. Аввал бошдан ишим бор,
Усталарда кумушим бор,
Очилмаган сандиқда
Кўзи боғли қушим бор.

*(Она,
туғилмаган бола)*

176. Эл ичидан элчи келди, оти йўқ,
Унга бир от бердим жони йўқ.
Икки қўй вазифа бердим —
Суяги билан қони йўқ.

*(Бола, исм қўйиш,
она сийнаси)*

177. Чақа-чақа чақалоқ,
Ичида бор бақалоқ.

178. Эшикдамисан мержон,
Уйдамисан мержон,
Оёқ қўлинг боғловли,
Азобдамисан мержон.

(Бола, бешик)

179. Том бошида япроғи,
Шовдирайди меваси,
Соясида ҳамроҳи.

(Бешик, бола, она)

180. Тақир, тақир, тақирвон,
Ичида бор меҳрибон,
Оғзида бор озиғи,
Тагида бор қозиғи.

*(Бола, бешик,
она кўкраги, сумак)*

181. Тақир-тақир тақирвон,
Уни топинг, дилбарим.
Ичидаги меҳрибон,
Уни топинг, дилбарим,
Оғзидаги озиғи,
Уни топинг, дилбарим.
Тагидаги қозиғи,
Уни топинг, дилбарим,
Қозиқ ости хурмача,
Уни топинг, дилбарим?
(Тақир-тақир тақирвон,
Бешик деган эмасми,
Ичидаги меҳрибон,
Бола деган эмасми,
Оғзидаги озиғи,
Она сути эмасми,
Тагидаги қозиғи,
Сумак деган эмасми,
Қозиқ ости хурмача —
Тувак деган эмасми?)

182. Эрта билан тўрт оёқлаб юради,
Тушда икки оёқлаб юради,
Кечқурун уч оёқлаб юради.

183. Тўртида тарикдай,
Ўтгизида айиқдай,
Тўқсонида товукдай.

*(Одам — болалиги,
йигитлиги, кексалиги)*

184. Қатордаги қора нор,
Етакдаги жир моя.

(Ота, она)

185. Қатордағи қора нор,
Жетакдағи жир моя,
Қарағай найза булоқсиз,
Боғлон қўзи суяқсиз.

*(Ота, она,
соч, кўкрак)*

186. Ҳзи битта,
Қалласи иккита,
Думи битта,
Оёғи олтита.

*(От минган
одам)*

187. Уйнинг тўрига югуриб
Ҳтар қизил ошиқ.

188. Қизил чийнинг остида
Қизил кийган ўтирар.

(Келин)

189. Бир тўбада етти тешик.

*(Бош, оғиз,
бурун, кўз ва қулоқ)*

190. Думалоқ челга майда тол экдим.

191. Тоғ устида ўрмон бор.

(Соч)

192. Букдим, букдим,
Ариқдан у ёққа ташладим.

193. Ечдим, ўрдим,
Тоғ орқасига ташладим.

194. Қора тол булоқсиз.

197. Қайраточини бутоги,
У нимани, қалишам?
198. Тоғда таёқ серкиллар.
199. Қатор, қатор қора нор,
У не бўлди болқантўз,
Уй ортида қўш терак,
У не бўлди болқантўз.
200. Бугдой ўрдим богсиз қолди,
Териб ололмай сонсиз қолди.
201. Жарга илон ёпишган.

(Соч ўрими)

202. Қора толнинг шохи йўқ,
Икки қўйнинг суяги йўқ.
203. Қарағай найза бутоқсиз,
Богланган қўзи суяксиз.

(Соч, кўкрак)

204. Уй устида сари ёй.

(Қош)

205. Том устида қўш чироқ.
206. Чапгарақда қўш чироқ.
207. Кечаси ёпиқ,
Қундузи очиқ.
208. Қундузи ёнар,
Кечаси сўнар.
209. Қушдан илдам учар,
Қора ернинг багрин тешар.
210. Қичкинакай митрим,
Ер тубига етирим.

209. Бир ола чилбирим бор,
У тоғдан бу тоққа етади.
- а. Бир ола чизимим бор.
Бу тоққа ҳам етади,
У тоққа ҳам етади.
210. Охурда ола бузоқ ўйнайди.
211. Қўш инда, қўш сичқон ўйнайди.
212. Ола-ола, олача,
Устида қора сичқон ўйнайди.
213. Ола кабутар,
Топилмас гавҳар.
214. Икки оғайни бир-бирини кўрмайди.
215. Қаричдан яқин,
Осмондан узоқ.
- (Кўз)
216. Атрофи чакалакзор,
Ўртаси ёруғ юлдуз.
217. Тевараги туклик,
Ўртаси лук-лук.
- 218-219. Сандиқчамни өчдим-ёпдим,
Сачоқлари ташқарида қолди.
220. Дарёнииг нар ёғида бир тўп йилқи,
Бер ёғида бир тўп йилқи,
Тепишар экан-да, қопишар эқан.
221. Бир қудуқнинг бошида қирқ қиз,
Ҳам қопишар, ҳам тепишар.
222. Ойнам усти қопқоқли,
Атрофлари чачақли.

(Кўз билан
киприк)

221. Бушдан тасқлашар,
Ботаси қучоқлашар.

224-225. Уя овулиниг йилқиси,
Бул овулиниг йилқиси,
Тешшар-да, қоқишар.

(Киприклар)

226. Устида икки дарча,
Уртасида бир кунда.

(Кўз, бурун)

227. Текис жойда қўш тўла.

228. Қўш най,
Пичида лой.

229. Маун чуқур,
Чўзилиб ётир.

(Бурун)

230. Челак,
Челак устида мўри.

(Оғиз, бурун)

231. Тоғдан қизил кўйлакли югуриб тушди.

232. Қирли тоғдан қизил кўйлакли қиз юмалаб
тушди.

233-239. Жин кўчадан қизил кўйлакли қиз кела-
ётир.

(Бурун қони)

240. Бир тешикда ҳамма олам,

241. Жар ёқасида ёрти чайла,

а. Жар тагида ёрти¹ капа.

---

¹ Қўлёзмада: *жарти*.

242. Жар бошида ёрти супра.
243. Ёна ерда япалоқ арча.
244. Ёна ерда тойнинг изи.
245. Айлана булоқ,
Ичида сариғ ёқ.
246. Қўш ғилдирак,
Ҳар кимга керак.
247. У ёққа қарасангиз кўрмайсиз,
Бу ёққа қарасангиз кўрмайсиз,
Бошингизга қарасангиз кўрмайсиз.
Соянгизга қарасангиз кўринади.

(Қулоқ).

248. Эшитади, кўрмайди,
Кўради, эшитмайди.

(Қулоқ, кўз)

249. Ҳазнадир тўлмас,
Бир кун бўш қолмас,
Бўш қолса турмас,
Усиз жон бўлмас,
- а. Бир ғазнам бор тўлмайди,
Бир кун канда бўлмайди.

250. Тирикка керак.

(Оғиз)

251. Юриб, оқ товуғимни йўқотдим.

252. Оқ кучугим аравадан сакради.

253. Бир ўзи,
Мишг кўзи.

254. Ичкенин ўли бор,
 Ўлини бир ола кўзи бор.
255. Қуммоғимни жуттирдим,
 Ўра бор уттирдим.
 (Тупук)
256. Ура,
 Ура бошида шўра.
257. Ура,
 Тегириги шўра.
258. Бедаюя,
 Ушқин хона.
 (Оғиз,
 мўйлов,
 соқол)
259. Жар бошида бир туп шувоқ.
260. Бир бог похол бели боғлиқ.
 (Соқол)
261. Чеслакча
 Чеслакча ичида балиқча.
262. Ура,
 Ура устида қўш тўла.
 (Оғиз, бурун)
263. Темир қўрғон ичида,
 Қизил тойчоқ ўйнайди.
264. Ҳамма вақт оғзимда,
 Ҳеч юта олмайман.
265. Уй ичида қизил гўшт.

264. Қизил бузоғимни оғилдан ҳайдасам, чиқмайди.

(Тил)

265. Тег десам, тегмайди,
Тегма десам, тегади.

а. Қел-кел десам, келмайди,
Қелма десам, келади.

(Лаб)

266. Оти йўқ,
Оламда кўп.

(Юқори лабнинг
чуқури)

267. Биз-биз эдик, биз эдик,
Ўттиз икки қиз эдик,
Икки сафга тизилдик,
Бирин-кетин узилдик.

268. Шов тегирмоннинг тоши,
Олтин эгарнинг қоши,
Шуни топган йигитнинг,
Юз йигирма икки ёши.

(Тиш)

269. Қичкина охурча,
Ичи тўла михча.

270. Сандиқчада михча.

271. Сандиқ тўла оқ еадаф.

а. Қоронғи уйда ўттизта садаф.

272. Оғил тўла оқ эшак.

а. Оғил тўла оқ эшак,
Устида кўрпа-тўшак,

970. Өзгөч тўла оқ эшак,
 Кўздан тўла кўк эшак.
971. Ҳар сурун эшигим бор,
 Ҳарн бир охурдан сув нчар.
972. Ҳашта тўла оқ товуқ.
973. Ҳар уйим бор тўйпуксиз.
 Ҳар тўла юлдуз.
974. Ҳар ёриқда кўп каллак
 Қисгарушли турибди.
(Оғиз, тиш)
975. Өзгөчдан чиққан оқ эшак,
 Қайғиб жойнга келмас.
976. Кештадан тушган оқ товуқ,
 Қайғиб кештага қўнмас.
(Тушган тиш)
977. Жар ёқалаб тош қўйдим,
 Жийрончапн бўш қўйдим.
978. Қатор-қатор гишт қўйдим,
 Жийрон отни бўш қўйдим.
979. Қаторланта тош қўйдим,
 Қинил хўкизин бўш қўйдим.
980. У ёғи тош, бу ёғи тош,
 Ўртасида белтанг бош.
981. У ёғи арра, бу ёғи арра,
 Ўртасида гўшти барра.
(Тиш, тил)
982. Ўтгиз бўри бир жойга макон қўйди,
 Унга хизматкор, иккита қоровул қўйди.
(Тиш, бармоқлар, икки кўз)

285. Шундан бордим тўда қамиш,
Унинг адоғида бўлак қамиш,
Унинг адоғида икки шамчироқ,
Унинг адоғида икки булоқ,
Унинг адоғида тўймас қудуқ.

286. Тўқай қамиш,
Тўқай қамиш тагида қиё қамиш,
Қиё қамиш тагида ялтировуқ,
Ялтировуқ тагида пирилловуқ,
Пирилловуқ тагида тақилдоқ.

*(Соч, қош, кўз,
бурун, оғиз)*

287. Ура,
Уранинг юқорироғи шўра.
Шўранинг юқорироғи булоқ,
Булоқнинг юқорироғи чироқ,
Чироқнинг юқорироғи қалам,
Қаламнинг юқорироғи чангал,

*(Оғиз, мўйлов, бурун,
кўз, қош, соч)*

288. Ҳовузча,
Ҳовузча устида булоқча,
Булоқча устида чироқча,
Чироқча устида қаламча,
Қаламча устида айвонча,
Айвонча устида чакалакзор.

*(Оғиз, бурун,
кўз, қош,
пешона, соч)*

289. Чанғароқда қўш чироқ,
У не бўлди, болқантўз?
Уй устида сари ёй,
У не бўлди, болқантўз?
Зарна ерда қўш тўла,
У не бўлди, болқантўз?
Ҳовузи бор, суви йўқ,
У не бўлди, болқантўз?

Қатор қатор қора нор,
 У не бұлди, болқантұз?
 Уи ортида құш терак,
 У не бұлди, болқантұз?
 (Манироқда құш чироқ,
 Бұл дегани эмасми?
 Уи устида сари ёй,
 Қои дегани эмасми?
 Бари ерда құш тўла,
 Бүруи дегани эмасми?
 Довули бор, суви йўқ,
 Опи дегани эмасми?
 Қатор қатор қора нор,
 Соч дегани эмасми?
 Уи ортида құш терак,
 Соч ўрими эмасми?)

200. Уи ортида эжалоқ,
 Уни тонмаган шалоқ.

(Елка чуқури)

201. Беш отим,
 Бошови ҳам қашқа отим.

202. Беш огайни ёш эди,
 Нида бири бош эди.

в. Беш огайни ёш эди,
 Вири-биридан кичик.

203. Катта-кичик беш ўртоқ,
 Уюшса бўлар тўқмоқ.

204. Бири катта, бири кичик,
 Тугилгандир беш кучук.

205. Бир жумбоғим беш қора.

(Бармоқлар)

206. Бир отадан беш ўғил.

а. Икки онага бештадан бола,
Ҳар бирининг оти бор.

297. Бир супада беш бола.

а. Бир супача,
Беш бекача.

298. Косов,
Косов боши бешов.

а. Косовники бешов.

(Қўл, бармоқлар)

299. Косов,
Косов бошида бешов,
Бешов бошида беш ойна.

300. Беш кампир,
Беш кампирнинг орқасида беш муз ёпи-
шиб турибди.

(Қўл, бармоқлар, тирноқ)

301. Қув ёғоч-а, қув ёғоч,
Қув ёғочда беш ёғоч,
Беш ёғочга қор ёққан,
Қор устига қон томган.

*(Қўл, бармоқлар,
тирноқ, хина)*

302. Ўнта оға-ини бошидан
Ўнта ой тушиб кетди.

*(Бармоқлар,
тирноқ олиш)*

303. Бешта ботир,
Орқаси ялтир.

(Тирноқ))

304 Чыбыр чүмөк,
Кычыра бубак.

(*Биринчи тоқ бармоқ*)

305 Бир учоққа беш косов.

(*Оғиз,
беш бармоқ*)

306 Бир унда икки каптар.

307. Бирри гүшти бесуяк.

308 Охуни құзи сўяксиз.

309 Бир палакда икки хандалак,
Еси ҳам адо бұлмайди,
Емиси ҳам адо бұлмайди,

(*Аёл сийнаси*)

310 Ерга қўйылмайди,
Коспа қуйылмайди,
Дунёда ҳамма одам
Ичмай қўймайди.

а Қозонда пишмас,
Тобоққа тушмас,
Титимаган бұлмас.

(*Она сүти*)

311. Ұзимда бор,
Әсимда йўқ.

312. Тақрон ерда тойнинг изи.

а. Так тепада той изи.

б. Жопамай ерда той изи.

313. Ена ерда юмалоқ арча.

314. Ялпоқ тошда ёлғиз ирғай.

(Киндик)

315. Узун йўлак,
Ичинда чўрак.

(Ичак)

316. Икки отим бор,
Бир-биридан чопогон.

317. Турсанг турар,
Ётсанг ётар.

(Оёқ)

318. Уроқда йўқ,
Мошоқда йўқ,
Хирмонда ҳозир.

319. Тайёр ошга баковул.

(Эшон).

320. Отам берган оби қилич,
Минг йилда ҳам чиримас.

321. Отам берган зар қамчи,
Минг йилгача чиримас.

322. Енгим тўла сари олтин,
Ерга тушса, чиримас.

а. Отамдан бир мерос олдим,
Ерга кўмсам чиримас.

323. Енгимдаги яшил тош,
Ерга тушса, йўқолмас.

324. Яратганга ёпишган.

а. Ҳамма нарсага ёпишган.

111 Үсөө ҳам ёшигачи,
Абисо ҳам ёшигачи,
Нароғи ҳам ёшигачи,
Нубоё ҳам ёшигачи.

112 Үсөө ботмас,
Үрөө чиримас.

(Исм)

113 Шу кўчининг бошида,
Ҳотла эгар қошида.
Бунга тоғли кишилар,
Юс ёширма ёшида.

114 Ҳаллаб олинмас, пудлаб сотилмас,
Ҳар кимда бирдан ортиқ бўлмас;
Ҳошиқини бировга тортиқ қилмас,
Неми бўлса ҳам, жисми бўлмас,
Кўни кўринмас, қўлга тутилмас,
Фойдидан ҳоли эмас, йўқдан топилмас,
Шолининг похоли эмас,
Ҳоқининг соқоли эмас;

(Ақл)

115 Ҳар нафасда оламни кезар:

116 Юс урганган ўтади,
Ҳар вақтда етади,
Уқ эмас, отилади,
Қуш эмас, учади.

117 Уқ эмас,
Уқини ўзар.

118 332. Узи кенг,
Дейгиздан чуқур.

(Фикр)

119 Узоқнинг у ёғинда,
Уқининг бу ёғинда.

Қўринмас кўзга,
Тинч бермас бизга.

(Хаёл)

334. Осмондан буюк.

(Мақсад)

335. Утда ёнмас,
Сувга ботмас,
Ерда чиримас.

(Тўғрилиқ)

336. Бир тўкилса,
Қайта тўлмас.

(Обрў, номус)

337. Ўзи фарз, бебисмилло.

(Салом бериш)

338. Асалдан ширин,
Заҳардан аччиқ.

339. Бировни суйдирар,
Бировни куйдирар.

340. Оғзим очдим, учди кетди,
Самарқанду Бухор бориб етди.

341. Оғзимдан тушиб қолди,
Ҳар томонга тарқалди.

342. Оғиздан чиққанча меники,
Оғиздан чиққани элники.

(Сўз, гап)

343. Ўт эмас, куйдирар,
Пичоқ эмас, суйдирар.

111. Ғыясуғилди,
Аһауғилди.
(Ғыясуғил)

112. Болорда сотилмайди,
Тарозиде тортилмайди.

в Болорда топилмайди,
Чоронда сотилмайди.

в Болорда топилмайди,
Тарозиде сотилмайди,
Уни болдан ширин,
Ғаи бұлмайди.

113. Кичкина — митти,
Ғенди, йиқитди.

в Кичкина — митти,
Хон, хўжани йиқитди.

114. Жар йиқилди,
Қум тиқилди.

в Бир шаһнати уриб йиқитдим,

115. Ғендим,
Тўрға ташладим.

в Тубдим,
Тубға ташладим.

116. Бир отим бор нос,
Оғ, туя кўтармас,

(Уйқу)

117. Сими от миндим, сой кечдим,
Соясени кўрмадим.
Қинил бахмалдан тўн бичдим,
Қийинни кўрмадим.

(Туш).

351-352. Бир бұри қўйнинг қонини чиқармай с6
ётир.

(Азроил)

353. Ер тагида ҳўл тўнґак.

(Майит)!

354. Жуммоқ қўйдим, жубин топ,
Жумой бобой уйин топ,
Тағи қўйдим, тоғи топ,
Тоғой бобой уйин топ.

(Қабр, мазор)

САММОНОТ ДУИГСИ ҲАҚИДА

96 Шилдир шилдир сув кечар,
Сди бетини кўрмаган,
Нопилгани аёзда
Аз бетини кўрмаган.

« Шилдир шилдир сув кечар,
Сди сувга теғмас.

(Туғилмаган қулун)

96 Сувлай чонади,
Монилга стади.

97 Тўрт оёқли,
Темир тўёқли.

(От)

98 Эмоми акамнинг икки ўғли
Элакйиб келаётир,
Тўлаган бойнинг тўрт ўғли
Тўбланиб келаётир.

(Отнинг икки қулони,
тўрт оёғи)

99 Тўрт ой, йигирма тўрт юлдуз.

360. Бандини банд этдилар,
Пайвандини панд этдилар,
Йигирма тўрт юлдузни
Тўрт ойга банд этдилар.

а. Андижон анд айлади,
Шакардан қанд айлади,
Йигирма тўрт бегижон,
Тўрт ўғрини банд айлади.

*(Отнинг тақаси,
михи)*

361. Сувга тушса мингта,
Сувдан чиқса битта.

362. Туби бир,
Шохаси минг.

*(Отнинг
думи)*

363. Бир отим бор овушгина,
Пиёдага ковушгина.

364. Қулоғи узун,
Думи калта,
Доим устида
Юрар халта.

365. Қуён эмас,
Узун қулоқ.
От эмас,
Тўртта туёқ.

366. Кучи ҳалол,
Ўзи ҳаром.

367. Катта такам беёқол.

368. Тапир-тупир тўртовлон,
Ҳанграгани бировлон.

(Эшак)

367. Сәтти пошник,
Сәтти кәшник.
368. Уш оқмоқ,
Сәтти поқмоқ.
369. Хәнули қулқулум,
Мәһи оёғу калта дум.
- а. Хәнул қулдурум,
Ноча дарозу калта дум.
370. Күл,
Күлгә бориб чүк.
371. Мәһи узун қизгина,
Мәһи бүйли қизгина.
372. Бу ёққа ўтди лоп-лоп,
У ёққа ўтди лоп-лоп,
«Шўра» деди қўймади
Ютанерди соплаб.

(Туя)

373. Бир гуппи,
Тўрт таппи,
Икки ёруғ юлдуз,
Бир қамчи.
376. Тўрт лоп-лоп,
Икки динг-динг,
Бир шип-шип,
Бир ҳам-ҳам.
- а. Бир лоп-лоп
Икки лоп-лоп,
Уч лоп-лоп,
Тўрт лоп-лоп
Эгри соплап,
Бир дингил,
Бир шингил.
377. Опон-опон,
Эски чопон,

Еруғ юлдуз,
Эгри қўбиз.

а. Опон-опон,
Эски чопон,
Эгри қўбиз,
Еруғ юлдуз,
Тўрт лоп-лоп,
Бир шип-шип.

б. Бупан-бупан,
Эски чопон,
Енги ямоқ
Дарди томоқ.

*(Туя, оёғи,
ўркачи, кўзи,
думи)*

378. Ұзи катта,
Думи калта.

а. Ұзи катта,
Сочбоғи калта.

*(Туя,
думи)*

379. Момом кетиб бораётир,
Кулчаси қолиб бораётир.

380. Кетаверади, кетаверади,
Товоқдай ерни ўйиб кетади.

381. Кетаверади, кетаверади,
Чаватидай жой олади.

а. Кетаверади, кетаверади,
Дўппидай жойни олади.

382. Кўприк остида тўрт кулча.

(Туя оёғининг изи)

381. Турса катар дийлихон,
Кечса катар дийлихон,
Турса турса богчалардан,
Кечса катар дийлихон.

382. Фудушук куйдим жубин топ,
Фудушук куйдим отин топ,
Кечин куйдим, тигин топ,
Кечин куйдим, унди топ,
Кечин куйдим, отин топ.

383. Боррадн, боррадн,
Куйравдай ерин олиб ётади.

(Сигир)

384. Икки тортар,
Бир бирттар.

(Хўкиз, омас)

385. Ямоги бору
Яиртичи йўқ.

а. Ямоги бор,
Тикиши йўқ.

б. Ола-була,
Тикиши йўқ.

386. Қийчламай — қийган,
Игвалемай — тиккан.

(Сигирнинг оласи)

387. Эл ётса-да,
Эломон очам ётмас.

388. Эгри толга қор ёғмас.

(Молнинг шохи)

389. Икки тандирга бир кёсов.

- а. Икки ўчоққа бир косов.
  - б. Икки охурга бир косов.
  - в. Уч тандирга бир косов.
392. Икки қозонга бир чўмич,
393. Икки қозонга бир дастрўмол.
(*Сигир тили*)
394. Кўпирик тагида тўртта қурт.
395. Кўпирик тагида тўртта қозиқ.
а. Омбор тагида тўрт қозиқ.
396. Кўпирик тагида тўрт найча.
а. Кўпирик тагида тўрт ғаров.
397. Кўпирик тагида тўртта тутак,
398. Кўпирик тагида тўрт ирча.
399. Кўпирик тагида тўртта тухум,
400. Тўшак ости тўрт бўғирсоқ,
401. Тўрт қозиқ,
Ҳаммага озиқ.
402. Тўрт пўштли сандигим,
Тўнкарса тўкилмас.
(*Сигир елини*)
403. Тўрт мерган
Бир қудуққа тош отар.
а. Тўрт мўлтони
Бир қудуққа тош отар.

а Тўрт қиллиндар
Бир қудуққа туфлайди.

и Тўрт кал бир ўрага сиғади.
(Сигир соғиш)

401. Тўрт чучук дона,
Саккиз аччиқ дона.
(Сигир,
ит слини)

402. Икки дурдона,
Тўртта мардона,
Саккизта сардона.

и Икки қора гардин
Тўрт магардин,
Саккиз сагардин.

403. Саккиз сатрон,
Тўрт маржон,
Икки аноржон.
(Ит, сигир, эчки
слини)

407. Томга таёқ суёвли.
(Мол думи)

408. Қасагани қасаган,
Хасдан буйрак ясаган.
(Мол тезаги)

409. Қичкинтайгина бўйи бор,
Айлантирган тўни бор.

410. Пастаккина бўйли,
Иссиққина пўстинли.

- а. Кич-кичкина буйи бор,
Сандал каби думи бор;
411. Қиши кўрса кишнамас,
Ердан чўп тишламас.

(Қўй)

412. Буюк тоғнинг бошида
Букри қўчқор ўйнайди.

(Олқор)

413. Соқоли бор,
Мўйлови йўқ.

- а. Соқоли бор,
Ақли йўқ.

- б. Туғилгандаёқ соқоли билан туғилади.

414. Шохи катта,
Думи калта.

415. Беҳ, беҳ десам келмайди,
Кепак берсам емайди.

(Эчки)

416. Чорва ичида шайтон,
Соқоли узун султон.

(Така)

- 417-418. Ҳамма ётса ҳам
Ҳасан-Аваз ётмайди.

(Эчки шохи)

419. Қант қантдан келамаи,
Қанти¹ работдан келамаи,
Этак-бошин туриниб,
Қонга текизмай келамаи.

---

¹ Қент.

- а. Ғалгал қайдан келдинг,
Қончи бұлоқдан келдим.

Қаноннинг қон бўлмадим,
Хулайнинг амри билан келдим.

(Чарви)

420. Том устида сандиқ,
Томошадан қолдик.

- а. Пўл устида бир сандиқ,
Қизигидан биз қолдик.

421. Олис ердан чанг чиқар.

422. Тоқроп ерда този ўйнар.

(Кўпқари)

423. Эрта кетар лайлатир,
Оқшом келар лайлатир,
Турли-турли ипақдан
Туйиб келар лайлатир.

- а. Зув боради лайлихон,
Зув келади лайлихон,
Турли-турли ипақдан,
Туйма эшар лайлихон.

(Кўй,

эчки ва қумалоғи)

424. Ҳеч ерининг касали йўқ,
Бирдай ҳанграйди.

425. Ерда юради,
Осмонни кўрмайди.

(Чўчқа)

426. Кундузи юриб-юриб келади,
Кечаси ғалвирдай жойни олиб ётади.

а. Кетаверади, кетаверади,
Саватдек ерни олади.

427. Сояда ётар,
Минг қўй боқар.

428. Эл ётса ҳам,
Шалпангқулоқ ётмайди.

429. Кечаликка қов-қов этар,
Кундузига вов-вов этар.

430. Вов-вов дейди, бақиради,
Туғишганин чақиради.

431. Бўсағада маймунлайди,
Чий тубида чийиллайди.

(Ит)

432. Учоқ мўйнида турган,
Икки кўзини юмган.

433. Қичкинагина қумғон,
Утириб кўзин юмғон.

а. Қора қумғон,
Кўзини юмғон.

434. Мўйлови бор,
Соқоли йўқ.

(Мушук)

435. Уйдаи жойни олар,
Сичқондан қўрқар.

436. Туя десам, каттакон,
Усти кенг, бир макон.

437. Иш-иш эшагим, иш-иш,
Қулоқлари тиртиш.

(Фил)

400 Ола була тўни бор,
Қўўругида холи бор.

401 Иўл йўл тўни бор,
Олам қўрқар турқи бор.

402 Матал, матал маттики,
Тирноқлари ўн икки,
Қилдан ола тўни бор,
Қўўругида холи бор.

403 Жумбоқ айтдим йўл-йўл,
Томининг тол-тол.
Тўқсон элдан юракли
Буни тон-чи, чироғим.

404 Мин-ман, маники,
Ҳар тирноги ўн икки,
Қилдан ола тўни бор
Қўўругида холи бор.
Уни тошган йигитнинг
Ақлининг кони бор.

(Йўлбарс)

413. Келганда тўрт оёқ,
Кетганда икки оёқ.

(Айиқ)

444. Далама-дала қидиради,
Қўй билан эчки оҳ уради.

445. Гўнг тепада ўт ёнар.

446. Ушугим ушшали,
Қулоқлари бушшали.
Тоғдан келса кўрасиз,
Қўрқа-қўрқа ўласиз.

447-448. Матал, матал малики,
Тирноқлари ўн икки,
Ҳувидай-ҳувидай,

Оғизлари кувидай,
Тоғдан ошар моли бор,
Қўйруғида холи бор.

(Бўри)

449. Қашқир минган,
Эшак ўнгарган,
Эчки ҳайдаган,
Туя етаклаган.

450. Кечаси овида.
Кундузи уйида.

(Тулки)

451. Масала, масала маники,
Бармоқлари ўн икки,
Ҳали келса кўрасиз.
Кула-кула ўласиз.

452. Бир маталим бор бошдан,
Оёғи темир, тошдан,
Ҳали келса кўрарсиз,
Кула-кула ўларсиз.

(Маймун)

453. Шохлари бор қўчқордек,
Бўйи мисли дарахтдек,

(Кийик)

454. Кўккина-гина куррачам,
Жар ёқалаб қочади.

455. Узун қулоқ,
Қалта дум.

456. Кечаси ухлайди
Кундузи йўрғалайди.

457. Ўзи йўртиқ,
Лаби тиртиқ.

458 Сой ичида сари эчки,

459 Ушингим хуфтатак,
Қулоқларн буттатак.

460 Иргн бетни кўрдингми,
Бергн бетни кўрдингми,
Унг бетнда холи бор,
Қурбонбекни кўрдингми,

(Қуён)

461. Кўрсангиз айна мишиқ,¹
Жуни, териси пншиқ.
Тоғда юриб яшайди,
Қулоғи зоғ тингшайди.

Овчилар излаб келса,
Дарров қўлга ташлайди.

(Сувсар)

462. Жар бўйида жар қилич,

(Жайра)

463. Ер тагида игначи ота.

а. Ер тагида игначи боққол.

б. Ер тагида Абдурахмон игначи.

464. Ер тагида қубба игна.

465. Ер тагида вой-вой санчалак.

466. Ер тагида маян қашқа.

(Типратикон)

¹ Мушук.

467. Ердан чиқади қозик,
Иси жуда сассиқ.

(Юмронқозик)

468. Қайда ғанақ билади,
Саррақлайди, кўмади.

(Қаламуш)

469. Токчама-токча,
Мирзамамат бачча.

470. Токчама-токча,
Хўжа хон, бачча.

471. Токчама-токча,
Ичи тўла муллабачча.

472. Токчама-токча
Азамат хўжа.

473. Токчама-токча,
Чўнтак бачча.

474. Токчама-токча,
Шундан Самарқандча.

475. Қочди,
Қўрғонга кирди.

476. Пастгина деволча,
Мастгина куррача.

477. Ер тагида езнам оти кишнайди.

478. Езнам уйдан югуриб чиқди кўк қашқа,
Ёви йўқдир малла мушукдан бошқа.

479. Жонсиз ерга жонли киради.

480. Бир отим бор:
Қуйруғи узун,
Тез юрар.

101. Уш салық,
Туш салық.
102. Ыр кул раниг бузоғим бор,
Уйлағилар ундаң безор,
Бо юрн олиб борсам,
Тонилмайди харидор.
103. Кул кул, топуғим,
Кулиб бергин, товуғим,
Салыш кытак нчыда
Уйлаб бергин, товуғим.
104. Ыфургим, бўртим, бўртимбой,
Қоронгида юртим бой,
Қори кўрса қочди бой,
Жирандага тушди бой.
105. Худдибой чўлоқ гўр қазир,
Гўр қазиса ҳам йўл қазир.
106. Букри момом бук этди
Югуриб юкка кетди.
107. Бахир момо букка кирди,
Югуриб бўриб жукка кирди.
108. Маталим маттигина,
Қулоқлари даттигина.
109. Куррача, мастча,
Охурча пастча.
110. Югур, югур, югуроб,
Ер тагини қидироб,
Бойнинг ўғли Шомурод,
Милтиқ олиб югуроб.
111. Ер ости дукурдук,
Милтиқ олиб югурдук.

(Сичқон)

492. Тирик келиб ўликдан ош сўради,
Ўлик туриб тирикни бўғиб олди.

(Сичқон, қопқон)

493. Қундузи кўринмас,
Тунда кўринар.

(Кўршапалак)

494. Қанотли, сут беради,
Оёқли дон беради.

(Кўршапалак, тошбақа)

495. Сувда туғди,
Ерда ўлди.

496. Қаноти бор учмайди,
Қуруқликда юрмайди.

497. Ўзи сувнинг тагида,
Кўзи сувнинг юзида.

498. Юрса изи йўқ,
Соясн ҳам қони йўқ.

499. Қишда бир жойда,
Ёзда минг жойда.

500. Сув тагида олтин болдоқ.

501. Пичоқ урса қон чиқмас.

502. Қамиш таги қалтирар.

503. Жони бор жондан,
Сув ичар, кўлдан,
Кўзлари нурдан,
Териси пулдан.

504. Усти пулча,
Ичи қилтириқча.

506. Боши бору сочи йўқ,
Кўш бору қоши йўқ.
Ташаси бор, пули йўқ,
Қиёти бор, учуви йўқ.

506. Досинда, досинда,
Дирёлар ёқасинда,
Бир қуш кўрдим
Қиёти орқасинда.

507. Масала,
Бошини кесмай есала!

508. Шунинг билан десалар,
Бошини кесмай есалар.

(Балиқ)

509. Сасиқ кўлда ит ҳурар,

а. Узоқ сойда ит ҳурар.

510. Ҳовуз ёнида Султонбойвачча ўтиради.

511. Сув бўйида поччам оти кишнайди.

512. Уй олдида йўртиллоқ,
Кўзгини йилтироқ.

513. Бўсағада буркиллар.

514. Қия-қия ерларда,
Қийма султон ўтирар,
Тирноқлари кумушдан.
Ҳофиз жувон ўтирар.

515. Ана боради лўк-лўк,
Мана боради лўк-лўк,
Бўйни калта кўзи кўк,
Топмаганинг кўзи кўк.

516. Ұзи ҳаром,
Шўрваси ҳалол.
517. Ұзи ола, кўзи кўк.
518. Ұзи ола, бўйни кўк,
Ана унинг туриши.
Ғамза билан юриши.

(Бақа)

519. Ости тош, усти тош,
Ўртасида чандир бош.
- а. Ости тош, усти тош,
Тўрт оёқли, бир бош.
520. Ости тахта, усти тахта,
Ўртасида дингил қоқвош.
521. Тоғу тошларда тоштовоқ,
Ичи тўла гўшту ёғ.
- а. Усти товоқ, ости товоқ,
Тоқ, тоқ, тоқ этар.
522. Икки тобоқ,
Орасида қашқилдоқ.
523. Эмаклаган тошни кўрдим,
Тошдан чиққан бошни кўрдим.
524. Боссанг вақиллайди,
Тепсанг тақиллайди.
525. Жанзақ бобо туяси,
Жар ёқалаб ўтлайди.
- а. Жар ёқасида Ҳамро бобомнинг туяси
ўтлаб юрибди.
526. Ер устида ўрмалар,
Чопай деса чополмас,

527. Беланг, беланг, беланг от,
Бели қалин — юғон от,
Тоғу тошдан юмалаб,
Тура келар тұриғ от.

(Тошбақа)

528. Ер тагида хўл гаврон.

а. Ер тагида ола гаврон.

529. Ер тагида ёғли қамчи.

530. Ер тагида мойли қайиш.

а. Ер остида сариқ қайиш.

б. Ер остида хом қайиш.

531. Йўл устида узун арғамчи.

532. Қўприк остида ёғли ҳасиб.

533. Ер тагида сакча гўшт.

534. Ер устида узун арғамчи.

535. Ер тагида олтин бош.

536. Ер тагида олтин бош,
Қўринмайди қалам қош.

537. Ер тагида езнам оти кишнайди,
Борай десам бўрбойимдан тишлайди.

538. Ерга ётган шахмонни
Олиб отиб бўлами.

539. Узун ичак,
Учи тугунчак.

540. Танаси чипор,
Урмондан чиқар.

541. Оғзин очар,
Заҳар сочар,
Кўрган қочар.
542. Ола қамчи уради,
Чумчуқларни сувради.
543. Кўзи бор, тўлғонади,
Одам кўрса қўрқитади.
544. Ҳар жойда эгри кетади,
Ўз инига тўғри кетади.
545. Узун-узун из кетди,
Узун бўйли қиз кетди.
Қошгинаси қалтираб,
Кўзгинаси ялтираб,
Узун бўйли қиз кетди.

а. Узун-узун из қолган,
Зар кокилли қиз борган.
Боши қалтироқ,
Кўзи гилайроқ.

(Илон)

546. Офтоброқ ернинг қори йўқ,
Сусмарай қушнинг пари йўқ.
547. Қорағина попиш,
Деволга ёпиш.

(Калтакесак)

548. Оёғи йўқ, кўзи йўқ, юради.
549. Ер тагида қизил химич¹.

(Чуволчанг)

550. Қилтинг, қилтинг кулоли,
Қилтинглашар кулоли.
Яшил чўпқан устида,
Яланглашар кулоли.

(Зулук)

---

¹ Хивич.

НАРРАНДА ВА ҚУШЛАР ҲАҚИДА

551. Эрта туради,
Жар чақиради.
552. Боши тароқ,
Думи ўроқ.
553. Бир қўшним бор аввал бошдан,
Соқоли унинг қизил гўшдан,
Саҳар туриб шовқин солар,
Хабари йўқ ҳеч бир ишдан.
554. Қич-кичкина муллалар,
Саҳар туриб аллалар.
555. Овозаси азонда,
Мазалиги қозонда.
556. Саҳар азон айтар сўфи,
Бошига кийиб қизил дўппи.
557. Азон айтар,
Намоз ўқимас.
- (Хўроз)
558. Саҳархез сўфи,
Туйнукда бибиотин.